www.kurdistannet.org
بەکاتی ناوەندی ئەوروپا 28-6-2006 17:13

بێدەنگی نەتەوەیەکگرتووەکان (UN) بەرامبەر پڕۆسەی ئەنفال وکەس و کاری ئەنفالکراوەکان

تێبنیی: ئەم لیکۆلینەوەی بەبۆنەی دەست پیکردنەوەی کاری UN لەکوردستاندا بڵاو دەکەمەوە بۆ ئەوەی هەڵەکانی پێشووی ئەوان لە بیر مان نەچێتەوە چاودێر بین بە سەر کار و بارییان تا کو هەمدیس دووبارە نەبێتەوە، دەبا بزانین چاکسازیەکانی کوفی عەنان بە کوی گەیشتووە یان دیسان.... .. ، ئەم لیکۆلینەوەیە لە کۆنفرانسی ژنانی باشوور لە استکهۆلمی وولآتی سوئید پێشکەشکرا.

عەدالەت عومەر ساڵح
چالاک لە بواری ئەنفال

پێشەکـی:

بەدرێژای مێژوو کوردان بە گشتی لە سەر خاک و وڵاتی خۆیان دووچاری سیاسەتی غەدرلێکردن و چەوساندنەوەولەناوبردن بونەتەوە، لە کوردستانی عێراقیشدا رژێمە یەک لە دوایەکەکانی ئەم ووڵاتە بەبەردەوامی و نەپچڕاوەیی لە سەر کوتکردن و داپلۆسینی ئەو نەتەوە ستەمدیدەیەدا بونەو بە هەموو شێوە و رێگایەک ویستویانە ناسنامەی نەتەوایەتی بسڕنەوە، هەڵبەتە ئەو کردارەشیان بەبەرنامە و پڕۆگرامی تایبەت بوە و ستراتیژیەت و تاکتیکی گونجاو و لە باریشیان بۆ داڕشتوە. راگواستنی بە کۆمەڵی خەڵکی کورد لە سەر زێدی باب و باپیرانیان و پراکتیزە کردنی سیاسەتی بەعەرەبکردنی ناوچە کورد نشینەکان بەهێنانی هاووڵاتی عەرەب بۆ ئەوێ و پاداشتکردن و دابینکردنی خانوو دارایی بۆیان و تێکدان و ڕوخاندنی گوند و دێهاتەکان و لە دوا قۆناغیشدا کیمابارانکردنی شارو شارۆچکەکانی کوردستان بەتایبەتی شاری هەڵبجەی شەهید، کە لە چاو چوقانێکدا زیاتر لە (5000) پێنج هەزار کەس بەگازی قەدەغەکراوی کیمیاوی خنکێران و بە دەیان هەزارانی دیکەش بریندار بوون و کە تاوەکو ئێستاش ئاسەوارەکانی ئەم گازە کیمیاویە بەردەوامە و خەڵکی ئەو ناوچەیە بەدەستیەوە دەناڵێنن زنجیرە یەک لە دوایەکەکانی ئەو تاوانانەن. وەلێ لوتکە و ترۆپکی هەمووئەو تاوانانە خۆی لە (ئۆپەراسیۆنی ئەنفال) دابینیەوە. کە بە پڕۆگرامێکی دارێژراوی رژێمی عێراق بەرێوە چوو بەڵی تاوانێک کە چەند مانگێک لە (26 یشوبات تا 6 ئەیلولی 1988) لە هەشت قۆناغی جیاجیادا بەبەرچاوی وڵاتانی جیهان و کۆمەڵگەی نێو دەوڵەتی و نەتەوە یەکگرتووەکان و (UN) و رێکخراوەکانی مافی مرۆڤ رویداو زیاتر لە (182000) سەدو هەشتا و دوو هەزار هاووڵاتی کوردی سیڤیل تیایدا شونبزرکران و زیاتر لە (4500) گوند و لادێی کوردستانیش تەفرو تونا کراو سوتێندران، بەڵام بەداخەوە کەسێک دەنگی لێوەنەهات و دنیا لێی بێ دەنگ بوو، تەنانەت ڕوو ناوەرۆکی ئەم تاوانە بی وێنەیە لەگەڵ ئاستی گەورەیی و دڕندانەی نەبوونە کە رستەو هەوێنی دەزگاکانی راگەیاندن و نەورژێنران، پێویستە ئەوەش بگوترێت کەبەر لە ئۆپەراسیۆنی ئەنفالی ساڵی 1988 دا پێشتریش سیاسەتی جینۆسایدی کوردان بەچەند شێوازێک ئەنجامدراوە. ئەوەتە لە ساڵانی حەفتاکانی سەدەی رابردوودا بەدەیان هەزار هاووڵاتی کوردی فەیلی شونبزر کران و لە ساڵی 1983 دا زیاتر لە (8000) هەشت هەزار هاوڵاتی بارزانی بەپرۆسەیەکی دارێژراوی رژێمی عێراق بێسەرو شوێنکران و ئێستاش نازانرێت چارەنوسیان چی یە؟

دیارە کۆمەڵگەی نێو دەوڵەتی و نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) و وڵاتە زلهێز و باڵا دەستەکان بەرپرسیاری یەکەمن بەرامبەر ڕوودانی ئەو تاوانە بێ وێنەیە، بێگومان دابەش بوونی جیهان لەوکاتدا بەسەر دوو جەمسەر (بلۆکی رۆژهەڵات و رۆژئاوا) و بەیەک گەیشتنەوەی بەرژەوەندییەکان هۆکاری سەرە کی بوون بۆ داپۆشین و شاردنەوەی ئەو تاوانانە. وەلێ ئەمڕۆ دوای ئەو هەموو گۆڕانکاری و رووداوانەی کە هاتنە پێشەوە و لە دوای پڕۆسەی ئازادی عێراق و ئاشکرا بوون و دۆزینەوەی سەدان گۆڕی بە کۆمەڵ کە بەڵگەی واقیعین لە سەر ئەو تاوانە، پێویستە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بە تایبەتی نەتەوە یەکگرتووەکان (UN) زیاتر بایەخ بەم پرسەوە بدەن و لە بنج و بنەوانی بکۆڵنەوە و هەوڵ بۆبە (نێو نەتەوەیی کردنی کارەساتی ئەنفال) بدرێت دەستبەجێ قوربانیان و زیان لێکەوتوانی قەرەبوو بکرێنەوە و تاوانباران و ئەنجامدەرانیشی دادگایی بکرێن، بەتایبەتی لەو ماوەیەدا هەروەک بینیمان چۆن نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) رەزامەندی خۆی نیشاندا لە سەر قەرەبوو کردنەوەی خێزانی گیراوە کوێتییەکان کە ژمارەیان تەنها (602) کە سەو بڕی (161) ملیۆن دیناریان پێ درا. کە کاتی خۆی لە کاتی داگیر کردنی کوێت لە ساڵی 1990 لە لایەن ڕژێمیعێراق گیرابوون ئاواش خێزانی (182000) هەزار

کەس قەرەبوو بکرێنەوە. هەر نا بۆ ئەوەی کەمێک لە مەینەتی و تەنگ و چەڵەمەکانیان کەم بکرێتەوە، هیوادارم توێژینەوەکەم هەولێک بێت بۆ ئەم مەبەستە.

ماناو چەمکی ئەنفال:

ئەنفال ناوی سورەتی هەشتەمە لە (قورئان) ی موسڵماناندا بە واتای دەسکەوت دێت کە لەشەڕو تالانکردندا بەدەست شەڕ کەران کەوتووە بەزەبر و هێز، چونکە کاتی خۆی کە موسڵمانەکان دژی نەیارەکانیان (واتا کافرەکان) دەجەنگان بەپێی ئەحکامەکانی ئەم ئایەتە هەرچی دەستیان دەکەوت لە ماڵ و مالات بۆ خۆیان دەبرد. تەنانەت ژن و منداڵەکانیشیان وەک (کەنیشکە) (جاریە) دەبردو پیاوەکانیشیان دەکوشتن.
بۆیە ناونانی ئەو ئۆپەراسیۆنە بە ناوی (ئەنفال) دژی نەتەوەی کورد لە لایەن رژێمی عێراقەوە شەرعیەت دان بوە بەو سیاسەتە جاهیلیەی رابردوو هەروەک نەتەوەی کوردیان بە (کافر و موشریک) دانابێت بەو دەردەیان برد.
ستراتیژی پرۆسەی ئەنفال لە ناو بردنی بە کۆمەڵی نەتەوەی کوردو بڕانەوەی رەچەڵەکی مرۆڤی کورد بوو، هاوکات پرۆسەیەکی دڕندانەی رقی رژێمی عێراق بوو بۆ شێواندنی سروشتی کوردستان لە ڕووی جوگرافی و دیمۆگرافیشەوە، بەپێی ستراتیژییەکانی ئەنفال بەعەرەب کردنی شوێن و ناوچەکانی کوردستانیش بوو، چونکە لە ئایدۆلۆژیەتی رژێمی بەعس هەموو ئەوکەمە نەتەوانەی کەلە ناو خاکی عەرەبدا دەژین بیانین و هیچ مافێکیشیان ناکەوێت.
هەر بەبۆچونی ئەوان (کەمە نەتەوەکان کە ناتوانرێ لە کۆمەڵی عەرەبدا بتوێنرێنەوەو بە شێوەیەکی تەواو بە عەرەب بکرێن دەخرێنە ژێر یاسای تایبەتەوە کە ئەرک و مافەکانیان بە شێوەیەکی وا دیاری دەکا نەتوانن زیان بەبەرژەوەندییەکانی عەرەب بگەیەنن و هەر بە بێگانەش دادەنرێن، مافی دەوڵەتی عەرەبیشە کە هەر کاتێ بیەوێ ئەوانەی زیان بەبەرژەوەندییەکانی دەگەیەنن دەریان بکا و دروستکردنی قوتابخانە و دامەزراندنی رێکخراو و رۆژنامە بە زمانەکانیان و بانگەوازی نەتەوایەتیشیان لێ قەدەغە بکا) . (1)
ئەم دیدو بۆچونە بەناو ستراتیژیەی رژێمی عێراق بەشێوەیەکی پراکتیکیانە لەساڵی 1988 دا ئەنجامدرا و پرۆسەی ئەنفال لە ناوچە کوردنشینەکان لە بەرچاوی هەموو جیهان و نەتەوە یەکگرتووەکان (UN) و سەرجەم کۆمەڵگەی نێو دەوڵەتی جێبەجێکرا.
سیاسەتی راگواستن و بەعەرەبکردن یەکێک بوو لەو خاڵە سەرەکیانەی کە رژێمی عێراق پەیڕەوی کردوە کە بەهۆیەوە بتوانرێت (نەتەوەیەکی تر لە جێگەی ئەوان نیشتەجێ بکرێت و زێدی کورد داگیر بکەن و کوردی راگوێزراویش بە زۆری بۆ شوێنێک ببەن کە ناوچەیەکی تری کوردستانە بەمەبەستی کۆکردنەوە و راگوێزانێکی یەکجاری یانیش بۆ ناوچەیەکی تر کە ناوچەی سەردەست و داگیر کەرەو هەردوو تایبەتمەندێتی دووری و چڕی دانیشتوانی نەتەوەی سەردەستی لە خۆدا کۆکردۆتەوە بەو جۆرەی دەستەبەری تواندنەوەی کوردە راگوێزراوەکان و بێ ئومێد بوونیان وگەڕانەوە بۆ زێدی رەسەنی خۆیان بکات) . (2)
هەروەها پرۆسەی ئەنفال (ڕوو لە کەم کردنەوەی مەترسی دیموگرافی نەتەوەیکوردە بۆ ئەوەی رێژەی کورد لە چاو رێژەی عەرەبدا کەم بکاتەوە بە جۆری عەرەبی عێراق رێژەی هەرە زۆری دانیشتوانی عێراق و کوردیش رێژەی هەرەکەمی پێک بهێنێ، ئەمەش تەنها لە رێگەی گۆڕینی راستیە مێژووییەکان و دەرکردن و کوشت و بڕی بەردەوام و هەمیشەیی کوردە وە دەکرێ کە رژێمی بەعس هەنگاوی جدی بۆناوە) . (3)

ئەوەبو رژێمە یەک لە دوایەکەکانی عێراق لە شەستەکانی سەدەی رابردوو تاوەکو روخانی لە2003/4/9بەردەوام و بە زۆرە ملێ کوردانی لە جێگاو ماڵی خۆی وە دەرناوەو لە ناوی بردون و لە جێگای ئەواندا هاوڵاتی عەرەبی لە باشوری عێراقدا دەهێنا و نیشتەجێی دەکردن و ئیمکاناتێکی ماددی باشیشی پێ دەدان، بەتایبەتی لە شاری کەرکوک کە تاوەکو ئێستا ئاسەوارەکانی تەعریب بەردەوامە و نەسڕاوەتەوە.
هاوکات ئەم پرۆسەیە لێدانێکی کوشندە وئامانجێکی سەرەکی رژێمی عێراق بوو بۆ لاوازکردن و ئیفلیج کردنی ژێرخانی ئابووری کوردستان چونکە ئەم پرۆسەیە هەر بە تەنها سڕینەوەی مرۆڤی کوردنە بوو بگرەئەو (شالاوە پەلەوەر و مەڕو مالات و بەرزە وڵاخ و زۆر باڵدار و گیانلەبەری تری گرتەوە کە لەگەڵ لە ناوچونی گوندەکان و ئاوەدانیدا ئەمانیش لە ناو چوون کەوا مەزەندە دەکرێت خۆی لە 5 ملیۆن سەر ئاژەڵ و مەڕو مالات بدات) . (4)
ئەمە جگە لە ئۆتۆمبێل و مەکینەو ئامێرەکانی کشتوکاڵی و ئاش و حەوزی ماسی و شانەی هەنگوین کە بەرێژەیەکی زۆر لە ناوچون هەروەها جگە لەرەزو و باخ و زەوی کشتوکاڵی چەمێکی زۆری داری چنارو بی و داری خانووبەرە و وشک بوون و لە ناو چوون و سوتان،

هەروەها وێڕای سەرهەڵدانی گیروگرفتی بێکاری سەدان هەزار خەڵک کە ئاسەوارێکی نێگەتیڤانەی لەسەر روخساری کۆمەڵگەی کوردەواری بەگشتی نواند.

بێ دەنگی نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) لە کاتی ئەنجامدانی پرۆسەی ئەنفال

ئاشکرایە پرۆسەی ئەنفال لە ساڵی 1988 دا لە بەرچاوی هەموو جیهان دەستی پێکردو وڵاتە زلهێز و باڵا دەستەکان و کۆمەڵگەی نێو دەوڵەتی و رێکخراوەکانی مافی مرۆڤ و نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) یش ئاگاداری هەموو بچوک و گەورەی ئەم پرۆسەیە بوون تەنانەت کەناڵەکانی راگەیاندن و میدیاکانی جیهانیش ئاگاداری بوون، بە تایبەتی لە کاتی بڵاوکردنەوەی ئەوبە یان و راگەیاندراوانەی رژێمی عێراق کە لە کاتی پیادە کردن و ئەنجامدانی هێرشەکان لە کاتی پرۆسەکە لە کەناڵەکانی راگەیاندنی خۆی بڵاویدەکردنە وە.

بەڵام ئەوپرسیارەی کە دەکرێت ئەوەیە: ئایا ئەو بێ دەنگییەی (UN) و نەتە وە یەکگرتوەکان و کۆمەڵگەی نێو دەوڵەتی لەبەرچی بوو؟ هەڵوێستی (UN) ئەو کات چۆن بوو؟

لێرەدا پێویستە دان بەهەندێک راستی بنرێت و هەروا بەسادەیی بەسەریاندا تێپەڕ نەبین، چونکە ئاوەژوو کردنی راستییەکان دەبێتە هۆی داپۆشین و پەردەخستنە سەر تاوانەکان و شاردنەوەیان.

ئاشکرایە لە شەڕی هەشت ساڵەی نێوان عێراق – ئێران (1980 – 1988) وولاتە زلهێزەکان بەتایبەتی هەرپێنجَ وولاتی ئەندامی هەمیشەیی ئەنجوومەنی ئاسایش بەئاشکرا لایەنگیری و پاڵپشتی تەواوی رژێمی عێراق بوون و بەهەموو شێوەیەک یارمەتیان دەدا و پرچەکیان دەکرد، بگرە هەندێکیان چەکی کیمیاوی بایلۆجیشیان داوەتێ کە دواتر دژی گەلی کوردی بەکار هێنا. هەڵبەتە ئەو وڵاتانە کە ئەندامی هەمیشەیی ئەنجوومەنی ئاساییشن مافی ڤیتۆ و رەتکردنەوەی هەر بریارێکیان هەیە کە لەگەڵ بەرژەوەندییەکانیان نەدەگونجا.

بۆیە نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) نەک هەر بێ دەنگ بوو بەرامبەر بە ئەنجامدانی پرۆسەی ئەنفال دژی نەتەوەی کورد بگرە بیریشی لێ نەدەکردەوە.

ئەوە وێڕای بەرزکردنەوە و پێشکەشکردنی دەیان یاداشتنامە و بانگەواز لەلایەن سەرکردایەتی کوردەوە بۆ رێکخراوەکانی مافی مرۆڤ و نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) و خاچی سووری نێو دەوڵەتی و رێکخراوی لێبوردوی نێو دەوڵەتی.

لە یاداشتنامەیەکی بەرەی کوردستانی عێراقدا کە ئەو کات هێزو لایەنە سیاسیە کوردییەکانی لێ پێک دەهات کە لە 24 / شوباتی / 1989 دا ئاراستەی کۆمیتەی مافی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتووەکان (UN) کراوەو تیایدا لیستێک بوناوی قوربانیانی ئۆپەراسیۆنی ئەنفالی گوندەکانی هەردوو پارێزگای کەرکوک و سلێمانی هاتوە کە تەنها لە هەردوو مانگی ئادار و نیسانی 1988 دا زیانەکان بەم شێوەیە بوینە: (5)

1- (728) (حەوسەد و بیست و هەشت) گوند و شارۆچکە وێران کراون.
2- (40) چل هەزار خێزان راگوێزران کە (16) شازدە هەزاریان لە زیندانەکانی رژێمی عێراقدان.
3- (7407) حەوت هەزارو چوار سەدو حەوت ئافرەتی ناوچەکانی زەنگەنەو جەباری و سەنگاو لە گرتوخانەی دوبز بەند کراون.
4- (5600) پێنج هەزار و شەش سەد ئافرەتی ناوچە جیاجیاکان لە ناحیەی یایچی بەند کراون.
5- (4560) چوار هەزار و پێنج سەد و شەست منداڵ لەگەڵ ئافرەتاندا گیراون کە بەدەیانیان لێ مردوون، هەروەها چەندین منداڵی تەمەن شەش مانگ تاکو یەک ساڵی هەریەکەی بە (50) پەنجا دینار فرۆشراوە.
6- (7640) حەوت هەزار و شەش سەد و چل پیاو سەرنگوم کراون.
7- سوکایەتی کردن بەڕەوشت و کەرامەتی ئافرەتان و ئازادانیان دوور لە داب و نەریتی مرۆڤایەتی.

لە یاداشتنامەیەکی تردا کە لە ساڵی 1989 دا پێشکەش بە رێکخراوی خاچی سوری نێو دەوڵەتی کراوە بە بۆنەی ساڵیادی پەیماننامەی قەدەغە کردنی جینۆسایدەوە لیستی ناو و تەمەنی (33) سی و سێ کەسی شوێنبزر کراوی گوندی بلەی خواروو کەندۆل هاتوە کە لە پەلاماری ئەنفالی 6/ی حوزەیرانی /ساڵی 1988 پاش گیرانیان براون بۆ تۆبزاوە لەوێ کراون بەسێ بەشەوە، ژن و منداڵەکان بۆ زیندانی دوبز راپێچ کراون دواتر پیرەمێردو پیرەژنەکانیش بۆ زیندانی نوگرەسەلمان گەنج و جوامێرەکانیش شونبزر کراون. (6)

نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) وە نەبێ هەر تەنها گوێی بۆ بانگەواز و هاواری خەڵکی کوردستانەوە نەگرتبێت و بەدەم داخوازی و مەینەتیەکانیانەوە نەچوبێت، تەنانەت گوێی بۆ راپۆرت و بانگەوازی ئەوروپییەکانیش نەگرتوە و پشت گوێی خستون. ئەوەتە لە چاو پێکەوتنێکی (گالبرەیت و ڤان هۆلن) کە دوو نوێنەری پەرلەمانی ئەوروپی بوون لە ئەیلولی ساڵی 1988 بەمەبەستی لێکۆڵینەوە لە

ڕەوشی ئاوارە کوردەکانی عێراق کە لە ترسی دڕاندایەتی ڕژێمی عێراق و پرۆسەی ئەنفال ڕوویان کردبووە خاکی تورکیا لەگەڵ دوو کەس لە ئۆردوگاکاندا چاوپێکە وتنیان ئەنجامداوە گەیشتوونەتە ئەوەی کە لە (بازێ) نزیکەی (1300) هەزار و سێ سەد کەس کوژراون کە زۆربەیان ژن و منداڵ بوینەو، لە گۆڕێکی بەکۆمەڵ لەلایەن سوپای عێراقەوە بە شۆفەڵ لە چاڵ نراون و (300) سێ سەد کەسی دیکەش بە چەکی کیمیاوی گیانیان لە دەست داوە. (7)

هەروەها لە ڕاپۆرتی کۆمەڵەی مافەکانی مرۆڤ لقی ئەستەمبۆل کە وێنەیەکی بۆ ڕێکخراوی مافی مرۆڤ و نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) بەرزکراوەتەوە لە ساڵی 1990 بەتێروتەسەلی باس لەو ئاوارانە دەکات کە سەدان هەزار کەس دەبن و گوندەکانیان وێران کراوە و خۆشیان دەربەدەر کراون. (8)

هەروەها ڕێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵەتی (A. I) لە ڕاپۆرتێکدا بۆ (UN) و ڕێکخراوی مافی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتوەکان لیستی ناوی (353) سێ سەدو پەنجا و سێ کەسی دەست کەوتوە کە گوللە باران کراون، (52) پەنجا و دوو لەوانە تەمەنیان لە نێوان (11 – 17) ساڵی بووە. (9)

بەم جۆرە دەتوانین بڵێین کەمتەرخەمی و بەدەنگەوە نەهاتنی نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) لە کاتی ئەنجامدانی پرۆسەکە لەگەڵ بوونی دەیان بەڵگەی ڕون و ئاشکرا لە بەردەستیان لە مەر دڕاندایەتی و تاوانەکانی ڕژێمی عێراق بەشداری کردنی ئەو تاوانانەیە کە دەرهەق بە نەتەوەی کورد ئەنجامدراوە وکۆمەڵگەی نێو دەوڵەتیش بەشێکی ئەو تاوانە دەگرێتە ئەستۆی خۆی بەوەی کەوا زۆربەی وڵاتان کەبرژەوەندیەکانیان لەگەڵ ڕژێمی عێراق ئەوساکە یەکی دەگرتەوەهەموو ئەو تاوان و کوشتارەی کە دەرهەق بەنەتەوەی کورد ئەنجامدرا بە کێشەیەکی نێو خۆییشیان دادەناو نەیاندەویست تەدەخولی بکەن.

لێرەدا پێویستە ئاماژە بەخاڵێک بکەین ئەویش ئەوەیە دوای ڕاپەڕینی گەلی کوردستان لەعێراقدا لەبەهاری 1991و ئازاد کردنی هەرێمی کوردستان کۆمەڵێک ڕێکخراوو کەسایەتی جۆراوجۆر لێکۆڵینەوەو توێژینەوەیان سەبارەت بەکارەساتی ئەنفال ئەنجامداوە بەڵام بەداخەوە تاوەکو ئێستا هیچ ئاکامێکی لی نەکەوتۆتەوە. لەوانە (ماکس ڤان دێر شتوییبل) بڕیاردەری تایبەتی لیژنەی مافی مروڤ لەنەتەوە یەکگرتووەکان (UN) لە18ی شوباتی 1992 دا ڕاپۆرتێکی ئامادە کردووە تیایدا دەڵێت: (ڕژێمی عێراق بەکۆمەڵ خەڵکی ڕاگواستوەو دەستگیری کردوون و کوشتونی، هەروەها ژیان و پێشکەوتن و گەشەکردنی ناوچە کورد نشینەکانی شێواندوەو سنورداری کردووە بەرێگای پیادەکردنی سیاسەتە چەوت و دڕندانەکەی) . (10)

هەروەها ڕاپۆرتەکانی ڕێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤی خۆرهەڵاتی ناوەراست (MiddleEastWatch) HumanRights کە لەساڵی 1992 هاتونەتە کوردستان وکۆمەڵێک بەڵگەنامەو دیکۆمێنتییان سەبارەت بەپڕۆسەی جینۆسایدی ئەنفال کەوتۆتە بەردەست کە بریتی بووە لە (14) چواردە تەن و خراونەتە (847) سندوقەوەو ژمارەی لاپەرەکانی لە (4) چوار ملیۆن زیاتر ڕەتی کردوەو ئێستا لە ئەرشیفی نیشتمانی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە.

هەروەها ڕاپۆرتەکانی پزیشکانی ڕێکخراوی مافی مرۆڤ (PHR) کە لەساڵی 1992 ئەنجامیان داوە هەموو ئەوراستیانە دەسەلمێنن کە پرۆسەی قڕکردنی کوردان (جینۆساید) لەکوردستان ئەنجام دراوە.

شایەنی باسە ئێمە لەسەنتەریئەنففال چەندین یاداشتنامەمان لەبارەی سوچراخ کردن و لێپێچینەوە سەبارەت بە ئەنفالکراوو شونبزرکراوەکان ئەنجامداوە، لە هەمووی گرنگتریان ئەو ڕێپێوللنە جەماوەرییە بەرفراوانە بوو کە لە2002/10/30 ئەنجامماندا ئەویش دوای ئەوەی ڕژێمی عێراق لە 2002/10/22 لێبوردنێکی گشتی دەرکرد هەموو بەند کراوەکان ئازاد کران بەڵام یەک کەسی ئەنفالکراوی تیادا نەبوو، ئەوە بو لیژنەیەکی (7) کەسی سەردانی ڕێکخراوی یۆنۆکی (UNOHCI) مان کردو دوای پێشکەشکردنی یاداشتنامەیەک لەگەڵ بەرێوەبەری ڕێکخراوەکە (حسێن ڕلالفی) کە بەرەگەز خەڵکی وڵاتی یەمەنە گفتوگۆمان دەربارەی چارەنوسی ئەنفالکراوەکان کرد ئەو لەوەڵامدا گوتی: (باش بزانن ئەو یاداشتنامەیە لەو ژورەی من دەرناچێت)

بێ دەنــگی نەتەوە یەکگرتووەکان (UN) لەبەرامبەر خزمەتکردنی کە سو کاری ئەنفالکراوەکان لە ماوەی 12 ساڵ کارکردنیان لە کوردستاندا.

دیارە کاتێک باس لە کەس و کاری ئەنفالکراوەکان دەکەین مەبەستمان لە وئافرەتانەیە کە بەر ئەو شاڵاوە کەوتوون، چونکە ئەوان بەشی هەرەزۆری ئەو زەرەرو زیانانەیان بەرکەوتو بونە قۆچی قوربانی ئەو ئۆپەراسیۆنە بەد ناوە و ئاسەوارە نێگەتیڤەکانی ئەنفال لەسەریان تاوەکو ئەمرۆ بەردەوامە، بەڵکو ڕۆژ دوای ڕۆژ لەزیاد بووندایە بەتایبەتی ئەو ئافرەتانەی کە پیاوەکانیان تاوەکو ئێستا بێسەرو شوێنن و روبەرووی کۆمەڵێک گیرووگرفتی خێزانی بونەتەوەو چارەنووسیان نادیارە، هەروەها ئەو ئافرەتانەی کە لەکاتی

ئۆپەراسیۆنەکە بەر شاڵاوەکە کەوتن وگیران و لەبەرامبەریاندا ئەو پەڕی بێویژدانی و تەنانەت سوکایەتیشیان دەرهەق ئەنجامدرا. ئەوەی جێگای قێز لێبوونەوەیە کە رژێم ئەنجامی دابێت ئەوەیە وێرای سوکایەتی کردن بە ئافرەتان و ئازاردانییان رژێم کەوتە مامەڵە و سەودایەکی ترئەویش فرۆشتنی بەندە (عبد) لەسەدەکانی ناوەراستدا بۆ (ملهی) کانی وڵاتە عەرەبییەکان لەوانەش وڵاتی میسر، کەلەبەڵگە نامەیکی دەزگا هەواڵگرییەکانی عێراق دەست کەوتوە ناوی (19) نۆزدە ئافرەتی کوردی تیادا هاتووە کە تەمەنیان لە نێوان 17تا29 ساڵدایە و فرۆشراونەتە یەکێک لە مەلهاکانی ئەم وڵاتە.

لە دوای راپەڕینی گەلی کورد لە بەهاری 1991 دژی رژێمی عێراق و دواتریش دامەزراندنی بەرلەمان و حکومەتی هەرێمی کوردستان لە مایسی 1992، بەدەیان رێکخراوی نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) رویان لە عێراق بەگشتی و کوردستان بەتایبەتی کرد، ئەوە وێرای دەیان رێکخراوی تری غەبرە حکومی (Ngo)

دیارە ئەرکی سەرەکی رێکخراوەکانی نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) بەپلەی یەک پێشکەشکردنی خزمەتی مرۆیی و یارمەتیەکانە کە پێشکەش بەخەڵکی بکەن بۆیە دەتوانین لە ماوەی ئەو 12 دوانزە ساڵەی رابردوودا کە ئەو رێکخراوو دەزگایانە لە کوردستان ماونەوە ئەو یارمەتیانەی کە پێشکەش بەخەڵکی کوردستانیان کردووە لەگەڵ ویست و خواستی هاوڵاتیان نەبوە بەرامبەر گەورەی قەبارەی ئەو زیانەی مادی و گیانیانەی کە لێیان کەوتوە. بەتایبەتی کەس و کاری ئەنفالکراوەکان.

ئەوەتە وڵاتی کوێت تەنها لەبەر ئەو دەستدرێژیەی کە عێراق کردیە سەری و لەساڵی 1990 داگیری کرد لەوەتەی بڕیاری 986 (نەوت بەرامبەر خۆراک) دەرچوە بەهۆی ئەو بڕیارەوە زیاتر لە (10) ملیار دۆلار لە بڕی قەرەبوو کردنەوەی زیان و زەرەرەکانی پێدراوە لەم رۆژانەشدا نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) رازی بوو بەدانی 161 سەدو شەست و یەک ملیۆن دۆلار بۆ کەس و کاری گیراوەکانیان کە ژمارەیان تەنها (602) کەسێکە؟! ئەی 182 هەزار کەس بۆ ئاوا پشت گوێ خران؟؟!!!!!.

تۆ بڵێی بانێک و دوو هەوا بێت، خۆ قوربانیانی هەردوولا هی دەست یەک رژێمن ئەویش رژێمی عێراقە. باشە ئەم جیاوازی کردنە لە بەرچی و لە پایچی؟!

هەروەها وڵاتی تورکیا هەر لەبەر ئەوەی کە گەمارۆی ئابوری سەر عێراق زیانی پێگەیاندوە بە بیانوی ئەوەی نەوتەکە بە خاکی ئەودا تێ دەپەرێت لەو بڕیارەی 986 نزیکەی (1) ملیار دۆلاری بەئاشکرا وەرگرتوە، سەرەرای هەموو ئەو نەوتە قاچاغەی کاتی خۆی کە عێراق بە ئاشکراو بەبەرچاوی هەموو دنیا بەنرخێکی هەرزان دەیفرۆشتە تورکیا.

سستی و کەمتە رخەمی ئاژانسەکانی نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) لە بەرێوە بردن و پێشکەشکردنی خزمەتەکانیان لە کوردستان بە تایبەتی لە دوای دەرچونی بریاری 986 (نەوت بەرامبەر خۆراک) بە ئاشکراو بێ سڵ کردنەوە بوە، تەنانەت زۆرجاران بونەتە جێگای رەخنە و تانەی بەرپرسانی کورد و هاوڵاتیان و بەشێوەی رەسمی یاداشتنامەیان بۆ بەرز کراوەتەوە.

ئەوەتە پارێزگاری هەولێر لە 14 / 2 / 2000 دا لە یاداشتنامەیەکدا سەبارەت بە چۆنیەتی دابەشکردنی کەلوپەلی خۆراک و مانەوەی هەندێک لەو کەلوپەلانە وەک قەرز لە لایەن نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) یاداشتنامەیەکی بۆ لایەنە پەیوەندداەرەکانی نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) بەرز کردۆتە وە کە تیایدا داوا دەکات پێویستە هەموو ئەو بڕە خۆراکەی کە لەلای نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) ماوەتەوە بگەرێنرێتەوە بۆ هاوڵاتیان چونکە مافێکی رەوای خۆیانە. (11)

هەروەها چەندین جار لەگەڵ بەرپرسان و لایەنە پەیوەندداەرەکانی نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) باس لەوە کراوە کە گیروگرفتی کارەبا لە کوردستان کەم بکرێتەوە بەتەرخانکردنی پارەی بڕیاری 986 بەڵام ئەو کێشەیە نەک هەر چارەسەر نەکرا بەڵکو رووە و خراپتریش چوو.

نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) بۆ هاوکاری و یارمەتیدانی کەس و کاری ئەنفالکراوەکان بەتایبەتی ئافرەتانیان هیچ هەوڵێکیان نەدەدا و هیچ یارمەتیەکیان پێشکەش نەکردونە کە دەکرا کۆمەڵێک پرۆژەی جیا جیایان بۆ بدۆزرێتەوە هەرنا کەمێک لەو مەینەتی و تەنگو چەڵەمەی کە تیایدا دەژین کەم بکەنەوە، بۆ نموونە ئێمە لەم سەنتەری ئەنفال کە لەگەڵ چەندین رێکخراوی سەر بە نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) دانیشتین و گفتوگۆمان ئەنجامدا ووچەندین پرۆژەمان پێشکەشکردن سەبارەت بە یارمەتیدانی کەس و کاری ئەنفالکراوەکان بە تایبەتی ئافرەتان بەڵام هەموویان پشتگوێخران و ئاوڕیان لی نەدرایەوە هەر لە دانیشتنێکدا لەگەڵ وەزیری ئاوەدانکردنەوەدا گفتوگۆمان لەسەر چۆنیەتی دارشتنی ئالیەتێک کرد بۆ ئەنجامدانی ئەم جۆرە پرۆژانە لە وەڵامدا گوتی: نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) رێگا نادەن پرۆژە بە ناوی ئەنفال لە رێگای سەنتەری ئەنفال ئەنجام بدرێت چونکە لە بەغداوە وەری ناگرن و ئاستەنگ و لەمپەر دەخەنە بەردەمیەوە، هەروەها لە کاتی سە ردانمان بۆ رێکخراوی (FAO) کە رێکخراوێکی سەر بە نەتەوە

یەکگرتوەکان (UN) ە تاوتوێکردنمان سەبارەت بەم مەسەلەیە وەگووتیان:- هیچ پرۆژەیەک بە ناوی کەس و کاری ئەنفالکراوەکان ئەنجام نادرێت، ئەوانەی کە ئەنجام دەدرێن بەناوی خێزانی (بێ سەرپەرشت) بوە یان (بێوەژن) .
هەموو ئەوانە لە راپۆرتەکان باسی ئەوە کراوە کە ئەو ئافرەتانە پیاوەکانیان یان کەس و کارەکانیان لە جەنگی (قادسیە) شەری نێوان (عێراق – ئێران) گیانیان لە دەستداوە.
شایەنی گوتنە (ئەو بەناو پرۆژانەی) کە پێشکەش بە کەس و کاری ئەنفالکراوەکان یا با بڵێین خێزانی بێ سەرپەرشتەکان دەکران لە پێدانی چەند دانەیەک لە مەڕو مالات و هەندێک کەل و پەلی ناومالْ تێ نەپەریوە.
کە ئەویش نەک هەر لە مەینەتییەکانی ئەو خێزانانەی کەم کردۆتەوە بەڵکو ئازارەکانیانی قوڵتر کردوتەوە بەوەی کە قەرەبو کردنەوەی ئەو خێزانانە بە دانی چەند دانەیەک لە مەڕو بزنێک یان چەند دانەیەک لە پەلەوەر، لە لایەن سایکۆلۆجی یەوە ئەو خێزانانەی دڵتەنگ تر و غەمگین تر کردوە.

ئاشکرا بوونی گەندەڵییەکانی نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) وە دەستێوەردانی لەگەڵ رژێمی عێراق بۆ خزمەت نەکردنی خەڵکی کوردستان

دوا بە دوای کۆتایی هاتنی شەڕی کەنداوی دووەم لە شوباتی 1991 و دەرکردنی هێزی عێراق لە خاکی کوێت کە داگیری کردبوو. نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) و ئەنجومەنی ئاسایشی نێو دەوڵەتی چەندین بڕیاریان بەسەر عێراقدا سەپاند لەو انە بڕیاری سزای ئابلوقەی ئابووری بوو کە کاریگەریەکی زۆر توکمەی کردە سەر ژێرخانی ئابوری وڵات و لە ریشەوە دایتەکاند.
ئەوەش وایکرد کە گەلانی عێراق بە گشتی و کوردستان بەتایبەتی لە ئاستێکی زۆر نزمدا ژیان بەر نەسەر. لە دوای راپەرینی خەڵکی کوردستانیش لە بەهاری 1991 دا رژێمی عێراق لە لایەن خۆیەوە ئابلوقەیەکی بێویژدانانەی تری لە سەر هەرێمی کوردستان دانا و بەمەش کوردستان کەوتە ژێر کاریگەری دوو ئابلوقەوە یەکێکیان نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) کە بە سەر هەموو عێراقی داسەپاند ئەوەکەی تر لە لایەن خودی رژێمی عێراقەوە بوو، بەمەش کوردستان دوچاری کایەیەکی دژوار و نالەبار هات، ئەوە جگە لەوەی کە سنورەکانیشی بە رووەوەداخرابوون.
ئەم حالەتە بەردەوام بوو تاوەکو بڕیاری 986ی ناسراو بە (مژكره التفاهم) ی (نەوت بەرامبەر خۆراک) لە لایەن نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) دەرچوو بەمەش تارادەیەک ئێش و ئازار و مەینەتیەکانی گەلانی عێراق بەگشتی و کوردستان بەتایبەتی کەم کردەوە. وەلی هێشتا بەو شێوەیە پێویست نەبوو بە تایبەت بۆ خەڵکی کوردستان کاتێک نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) رێژەی 13 % لە داهاتەکانی فرۆشتنی نەوتی عێراقی بۆ تەرخانکرد، ئەوەش بێگومان رێژەیەکی ئێجگار کەم بوو لەگەڵ ئاست و قەبارە و پێداویستیەکانی خەڵکی کوردستانەوە.
وا چاوەڕوان دەکرا کە بڕیاری 986 دەرگایەکی باشتر و شێوازێکی پوختتر بەسەر ژیان و گوزەرانی هاووڵاتیان دابهێنێت و لە هەموو رویەکەوە گۆڕانیان بەسەر دابهێنێت.
بەڵام بەو شێوەیە نەبوو، بۆ نموونە لە راپۆرتێکی تایبەت بە شاندنی ئیسپانیا هاتووە کە لەگەڵ بەردەوامی بڕیاری 986 ی نەوت بەرامبەر بە خۆراک (نیوەی دانیشتوانی عێراق لە ئاستێکی زۆر نزمدا ژیان بەسەر دەبەن و داهاتی راستەقینەی خێزانێکیش مانگانە تەنها 9 نۆ دۆلارە، هەر لە درێژەی راپۆرتەکە دا هاتوە کە چوار ملیۆن و نیو کەس لە ژیانی کۆلەمەرگیدا دەژین و رێژەی هەڵاوسانی کاڵا و شمەکەکانیش گەیشتۆتە 500 %) . (12)
بێگومان کوردستانیش لەو شێوازی ژیان بردنە سەردا بەدەرنەبوە، هۆکارەکانیش دەگەڕانەوە بۆ دانانی کۆت و بەند و لاوازی سستی کارەکانی رێکخراوەکانی نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) کە ئەوەندەی تر بارودۆخەکەی ئاڵۆز و خراپتر کردبوو.
هەر ئەوەش نا تەنانەت لە سەرزاری خودی بەرپرسان و لایەنە پەیوەندارەکانی نەتەوە یەکگرتوەکانیش (UN) ئەو راستیانە دوپات دەکرانەوە (بینۆن سیڤان) بەرێوەبەری راپەڕاندنی نووسینگەی بەرنامەی عێراق لە نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) کە ئێستا تۆمەتباری یەکەمە بەکارە گەندەڵییەکانی نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) لە یەکێک لە کۆنگرە رۆژنامە وەکانیدا کە لە کوردستان سازیدا بوو سەبارەت بەبەردەوامی بڕیاری 986ی نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) دەڵێت: (ئێمە لە چوار چێوەیەکی ئاڵۆزدا کار دەکەین و هەرگیز بە دوای مەنتیقدا مەگەڕێن لەو بەر نامەیەدا چونکە بەرنامەکە هەر هەمووی نامەنتیقیە) . (13)
ئەمرۆ گەندەڵییەکانی سەرانی جێبەجێکاری پرۆگرامی (نەوت بەرامبەر خۆراک) بوەتە هۆی لەدەستدانی هەیمەنە و دەسەڵاتی نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) لە لای کۆمەڵگەی نێو دەوڵەتی و تەنانەت سکرتێری نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) (کۆفی ئەنان) یشی خستە بەردەم

كۆمەلێك گومان و پرسیارەوە، دوای لێكۆڵینەوە و بەدواداچونەكانی لێژنەی تایبەت بەم بابەتەوە. لە راپۆرتەكاندا پەردە لە سەر ئەو گەندەڵییانە هەڵماڵدراوە و چەندین دیكۆمێنت كەوتونەتە بەردەست ئەوە بەدەر دەخەن كە رژێمی پێشووی عێرق بەسەرۆكایەتی سەدام حوسێن بڕی 2 دوو ملیار دۆلاری لە رێی بازرگانی ناشەرعی و لە چوار چێوەی (بەرنامەی نەوت بەرامبەر خۆراك) دا دەست كەوتوە.

ئەوەش وایكرد كە بەڕێوەبەری راستەوخۆی جێبەجێكاری پڕۆگرامەكە لە عێراق (بینۆن سیڤان) بخاتە ژێر لێكۆڵینەوەی توندەوە و ئیجرائاتیشی بەرامبەر وەربگرێت، بەوەی ناوبراو دەستی لەو مامەڵە ناشەرعیانەی نەوتدا هەبوە كەلە گرێبە ستكردنی لەگەڵ كۆمپانیایەكی سویسریدا بۆ بەرژەوەندی (بوترس غالی) سكرتێری گشتی پێشووی نەتەوە یەكگرتوەكان (UN) كاری كردوە و نزیكەی 1. 5 ملیار دۆلار سوندمەند بوە لێی و هەر لەو رێیەوە لە دەرەوەی پڕۆگرامەكەدا سەدام حوسێن و سەرانی رژێمی پێشووی عێراق زیاتر لە 8. 5 ملیار دۆلار سودمەند بون.

شایەنی باسە لەو بڕە پارەیەی كە لە چوار چێوەی بڕیاری 986ی نەتەوە یەكگرتوەكان (UN) پەیوەست بەجێبەجێكردنی بەرنامەی (نەوت بەرامبەر خۆراك) بۆ هەرێمی كوردستان تەرخانكرابوو كە هەروەك لە پێشەوە ئاماژەمان پێدا بەرێژەی 13 %ی داهاتی نەوتی عێراق بوو لەمیانەی بەرنامەكەدا نزیكەی 4 ملیار دۆلار تا هەنووكە لەو پارەیەكە بەشی هەرێمی كوردستان بووە دیار نیە و خەرج نەكراوە. (14)

ئەمانە و گەلێك كاری گەندەڵی تر كە بەشێوەیەكی راستەوخۆ بەرپرسانی نەتەوە یەكگرتوەكان (UN) دەستیان تیادا هەبون و بوەتە هۆی دروستكردنی ئاستەنگ و كەموكوڕی لە جێبەجێكردنی پڕۆگرامەكەدا. هەروەها ئەم گەندڵییانە بونەتە هۆكارێكی بەهێز و گوشارێكی گەورەی نێو دەوڵەتیشی دروستكردوە بۆ دەست لە كار كێشانەوەی (كۆفی ئەنان) و لەوانەشە هەڵوە شانەوەی (UN) . هەر لە بەر ئەوەش بوو كەوا سكرتێری گشتی نەتەوە یەكگرتوەكان (UN) لەم دواییە دا داوای چاكسازی و پیاداچونەوەی بۆ (UN) كرد.

سەبارەت بە دا وو دەرمان كە زەروورەت و پێویستیەكی لە رادەبەدەری خەڵكی كوردستان بوە. لایەنە پەیوەستەكانی بڕیاری 986 زۆر بە سستی و كەمترە خەمیەوە مامەڵەیان لەم ڕووەوە كردوە، چ بە هۆی قەدەغەكردن و نەهێنانی هەندێك جۆری ئەو دەرمانانە وە لە لایەن نەتەوە یەكگرتوەكانەوە كە نەدەهێلرا بێتە ناو عێراق یا لە چۆنیەتی دابەشكردنی دەرمانەكانەوە لە لایەن رێكخراوەكانەوە بەتایبەتی رێكخراوی (W. H. O) وە كە هەماهەنگیەكی تەواوی لەگەڵ رژێمی پشووی عێراق هەبوە لە مەڕ چۆنیەتی دابەشكردنی ئەو دەرمانانە و نەهێنانی بەشێكی زۆر بۆ عێراق چونكە ئەوان دەیانگوت حكومەتی عێراق چ دەرمانێكمان بداتێ ئێمە دەیهێنینە كوردستان و دابەشی دەكەین. (15)

دەست تێوەگلاندنی رژێمی عێراق لەگەڵ كار بەدەست و كارمەندانی دەزگاكانی نەتەوە یەكگرتوەكان (UN) بەوەی ئاژاوە و گێرە شێوێنی لە كوردستان بنێنەوە و باری ئاسایشی بشێوێنن شتێكی ئاشكراو لەبەر چاو بوە، ئەوەتە زۆر جاران شوفێری ئۆتۆمبێلەكانی كارمەندانی ئەو رێكخراوانە بەتایبەتی عەرەبەكان لەلاین دەزگاكانی ئاسایشی هەرێم لێكۆڵینەوەیان لەگەڵدا كراوە و دەستبەسەر كراون. چونكە مادەی تەقینەوەی (T. N. T) لە ناو ئۆتۆمبێلەكانیان گیراوەكە لە ناوچەكانی رژێمەوە دەهاتنە كوردستان.

هەموو ئەو بەڵگە و خاڵانەی كە باسمان كردن فاكتەری سەرەكی بوونە لە خزمەت نە كردنی رێكخراوەكانی (UN) بە كوردستا ن و هۆكاریش بونە لە سستی و كەمتەرخەمیان بە پێشكەشكردنی خزمەتگوزاری بە خەڵكی كوردستانەوە بە تایبەتی كەس و كاری ئەنفالكراوو شونبزركراوەكان و خەڵكی گوند و دێهاتەكانی تری كوردستان ئەوانەی شوێن و ماڵ و حاڵیان بەر هێرشی درنادنەی چەكی كیمیاوی و بایلۆجی رژێم كەوتونە كە نەك هەر هیچیان بۆنەكرا بەڵكو كێشەو گیروگرفتەكانیشیان لە یاد كران.

ئەنجـــام

لە كۆتایی ئەم توێژینەوەدا دەكرێ ئەنجامە سەرەكییەكانی بەم شێوەیەی خوارەوە شرۆڤە بكەین:

یەكـەم: پرۆسەی ئەنفال یەكێكە لە گەورەترین و دڕندانە ترین تاوان كە دەرهەق بە نەتەوەی كورد ئەنجامدرابێت، كە بێگومان ئامانجی سەرەكی رژێم تیایدا پاكتاو كردنی نەژادی و بڕانەوەی رەچەڵەكی مرۆڤی كورد بوە كە وێرای زەرەرو زیانی گیانی كاریگەرییەكی گەورەی كردە سەر ژێرخانی ئابووری كوردستاو دوچاری ئیفلیجی و شلەژانی كرد.

دووەم: نەتەوە یەكگرتوەكان (UN) و كۆمەڵگەی نێو دەوڵەتی بەرپرسی سەرەكین لە ڕوودانی ئەم كارەساتە وە بەهۆی بێ دەنگی و سڵ كردنیان لە كاتی ڕودانی پرۆسەكە و بەدەنگە وە نەهاتنیان بەدەم داخوازی و بانگەوازی خەڵكی كوردستانەوە.

بەکاتی ناوەندی ئەوروپا 17:13 28-6-2006

سێیـەم: کەمتەرخەمی ڕێکخراوەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان (UN) لەمەر هاریکاری نەکردنی خەڵکی کوردستان لە ماوەی 12 دوازدە ساڵی مانەوەیان لە عێراق و کوردستاندا بە تایبەتی هاوکاریکردنی کەس و کار و خێزانی ئەنفالکراو و شوێنبزرکراوەکان.

چوارەم: هەموو بەڵگە و دیکۆمێنێت و لێکۆڵینەوەکان بە تایبەتی لە ماوەی ئەم دواییەدا – ئەوە دەردەخەن کە ڕێکخراوەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان (UN) بەتایبەتی سەرپەرشتیارانی پرۆگرامی (نەوت بەرامبەر بە خۆراک) لە بڕیاری 986 دا دەستیان لە کاری گەندەڵی و هەماهەنگییەکی تەواویان لەگەڵ ڕژێمی پێشوی عێراق دا هەبوە و لەم ڕووەوەش بەدەیان ملیۆن دۆلاریان دەست کەوتوە. دواتریشیان ئاشکرا بوونی گەندڵییەکانی بەڕێوەبەری جێبەجێکردنی پرۆگرامەکە لە عێراق (بنیۆن سیڤان) ە کە بەشێوەیەکی ڕەسمی لەم بارەیەوە تۆمەتبار کرا.

پێشنیار و راسپاردەکان:

یەکەم: پێویستە تاوانی ئەنفال بخرێتە خانەی قڕ کردنی بە کۆمەڵ (جینۆساید Genocide) و هەوڵبدرێت لە رێگای کەناڵە دبلۆماتیەکان ئەم بابەتە زیاتر لە کۆڕو کۆبوونەوە نێو دەوڵەتییەکان بووروژێنرێت و مزلومیەتی گەلی کورد بۆ رای گشتی وە جیهان رون بکرێتەوە.

دووەم: داوا لە نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) بکرێت لیژنەیەکی تایبەت و رەسمی بۆ کوردستان بنێرێت بۆ ئەوەی بەشێوەیەکی پراکتیکیانە لەم تاوانە بکۆڵنەوە و بەچاوی خۆیان پاشماوە و ئاسەوارەکانی ببینن و لە چارەنووسی دەیان هەزار مرۆڤی کوردی شونبزرکراو ئاگادارین. لەم بارەیەوە دڵنیاین کە نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) بەڵگەنامە و زانیاری تەواو و پێویستیان لە بەردەستدایە بۆبەکار هێنانی بەتایبەتی دوای ئەوەی گروپی کوردی لە کوردستان کۆبوونەوەیەکیان لە عەممانی پایتەختی ئەردەن لەگەڵ (ئەندریاس ماڤرۆماتیس) بڕیاردەری تایبەتی مافەکانی مرۆڤ لە (UN) لە مانگی 12 / 2003 ئەنجامداو دواتریش باشترین بەڵگە و شایەت و عەیانی رەوانەی ئەوێ بکات کە ئەوەش بوە هۆی ئەوەی کۆمسیۆنی باڵای مافی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) بەشێوەیەکی رەسمی لە کۆبونەوەی ژمارە 60 بەندی 9ی سالانەی خۆی لە 13 و 14 / 3 / 2004 باس لە پێشیل کارییەکانی مافی مرۆڤ لە عێراق بەگشتی و کوردستان بەتایبەتی بکات بەتایبەتی کارەساتی ئەنفال وەک جینۆساید بژمێردرێت.

سێیـەم: داوا لە نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) بکرێت کەوا ئەوانەی دەستیان لە ئەنجامدانی ئەو تاوانە هەبوە، بەتایبەتی سەرانی رژێمی عێراق کە ئێستا دەستبەسەرن لە نموونەی سەدام و عەلی حسن مەجید ناسراوە بە (عەلی کیمیاوی) و زۆرانی تر بدرێنە دادگای نێو دەوڵەتی تاوانەکانی جەنگ (محکمە جرائم الحرب) وەکو تاونبارانی جەنگ (مجرمی الحرب) مامەڵەیان لەگەڵدا بکرێت و بەسزای خۆیان بگەن.

چوارەم: پێویستە نەتەوە یەکگرتوەکان (UN) دوبارە بەخۆدا چوونەوەیەک بکات بە دام و دەزگا و رێکخراوەکانی بەتایبەتی دوای ئاشکرا بون و هەڵماڵینی ئەو بەڵگە و دیکۆمێنتانەی کە گەواهی لەسەر دەستێوەگلانی بەرپرسانی (UN) دەدەن لەگەڵ رژێمی عێراق و کارە گەندەڵییەکانیان.

پێنجەم: هەوڵبدرێت (UN) زیاتر رۆلی خۆی کارا بکات بۆ یارمەتیدانی گەلانی عێراق بە گشتی و گەلی کورد بەتایبەتی و کەس و کاری ئەنفالکراوەکان و زیان لێکەوتوانی بەکار هێنانی چەکی کیمیاوی و بریارێک دەربکەن بە قەرەبوو کردنەوەی ئەو زەرەرو زیانانەی کە لە ماوەی ئەوەندە ساڵەی لێیان کەوتوە، بەتایبەتی ئێستا کە (رێکخراوی یۆنامی) سەربەنەتەوە یەکگرتووەکان (UN) دوای ئەوەی لەژێر فشارو داواکاری گروپی کوردی لەکۆبوونەوەی عەممانی پایتەختی ئە ردەن کە لە 14تا2005/1/18 سازدرا رەزامەندی خۆی نیشاندا لە کردنەوەی دەزگایەک بەناوی (Missing People Of Iraq) شونبزرکراوانی عێراق کە ئۆفیسەکەی لەکوردستان بێت.

شەشەم: هەوڵبدرێت ئافرەتان کە توێژێکی سەرەکی کۆمەڵگای کوردەواری پێک دێن و بەپلەی یەکەم ئەوان ئێستا بەدەست ئاسەوارەکانی ئەم تاوانە دەناڵێنن بەتایبەتی ئافرەتە بێوەژن و بێ سەرپەرشتەکان ئەوانەی پیاوەکانیان یا کوڕەکانیان بەر شاڵاوەکە کەوتونە یارمەتی و کۆمەک بکرێن و یارمەتی مادیان بۆ دەستنیشان بکرێت بەتایبەتی خاوەن خێزانەکان هەرنا بۆ ئەوەی لەو نەهامەتی و دەردەسەرییەی کە تیایدا دەژین یارمەتی ژیان و گوزەرانیان بدات کە ماوەی 17 ساڵە بەدەستیەوە دەناڵێنن.

سەرچاوەکان:

1- ئەمین قادر مینە، ئەمنی ستراتیژی عێراق و سێکوچکەی بەعسیان، چاپی دووەم، 1999، لەبلاو کراوەکانی سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیژی کوردستان، لاپەڕە (69)
2- ستران عەبدوللا، رازەکانی تەعریب و راگواستن، سلێمانی، چاپخانەی روون، لاپەرە (5)
3- ئەمین قادر مینە، سەرچاوەی پێشوو، لاپەڕە (263) .
4- لەتیف فاتیح فەرەج، پرۆسەی سڕینەوە، گۆڤاری ئەنفال، ژمارە (1) ، لاپەرە (39)
5- قسم الا علام فی المکتب السیاسی للحزب الیمقراگی الکوردستانی، من جرائم القتل العام فی کوردستان عام 1988، مگبعە خەبات، ێ 27-29.
6- یوسف دزەیی، ئەنفال کارەسات، ئەنجام و رەهەندەکانی، چاپی یەکەم، هەولێر، 2001، لاپرە (134)
7- MEW میدڵ ئیست ووچ، جینۆساید لەعێراقدا پەلاماری ئەنفال بۆ سەرکورد، وەرگێرانی لە ئینگلیزییە وە محەمەد حەمە ساڵح تۆفیق، چاپخانەی تیشک، سلێمانی، 2004، لاپەرە (3558)

8- د. ئیسماعیل بێشکچی، کوردستان کۆڵۆنیەکی نێودەوڵەتی، وەرگێڕانی ڕێبوار رەشید، بەرگی یەکەم، چاپخانەی رۆشنبیری، هەولێر، 1993 ' لاپەرەکانی (135، 138، 139)

9- د. جاسم تۆفیق، جینۆسایدی کورد مەسەلەیەکی ناوخۆ نییە، گۆڤاری سیاسەتی دەولی ژمارە (3) ، 1992، لاپەرە (13)

10- د. مارف عومەر گوڵ، جینۆسایدی گەلیکورد لەبەر رۆشنایی یاسای تازەی نێودەوڵەتاندا، چاپی یەکەم، ئەمستردام، 1997، لاپەرە (39)

11- هەفتەنامەی گوڵان، ژمارە (266) ، 2/17/ 2000، لاپەرە (7)

12-هەمان سەرچاوە ژمارە (283) ، 2000/6/15 لاپەرە (55)

13-هەمان سەرچاوە ژمارە (291) ، 2000/8/10 لاپەرە (8)

14-روژنامەی خەبات، ژمارە (1719) ، 2005/2/25

15- هەفتەنامەی گوڵان ژمارە (333) 2001/6/7، لاپەرە (46)